

МАҲАЛЛАЛАР БИЛАН ИШЛАШ ОИЛАЛАРГА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.6.6.002>

*Тоъжиева Раъно Қовмиддиновна,
Бухоро вилояти Пеишу тумани 32-умумтаълим мактаб амалиётчи
психологи*

РАБОТА С СООБЩЕСТВАМИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УСЛУГ ДЛЯ СЕМЕЙ

*Тажиева Рано Ковмиддиновна,
Практикующий психолог 32-й общеобразовательной школы
Пеишкунского района Бухарской области*

WORKING WITH COMMUNITIES OF PSYCHOLOGICAL SERVICES FOR FAMILIES

*Tazhieva Rano Kovmiddinovna,
Practicing psychologist of the 32nd comprehensive school of the Peshkun
district of the Bukhara region*

Аннотация: Ушбу мақола маҳаллада аҳолининг турли гуруҳларига психологик хизмат кўрсатиши, маҳаллаларда олиб бориладиган психологик хизмат, аҳоли билан ишлаш, аҳолининг барча гуруҳларидаги ижтимоий-психологик муаммоларни ўрганиши ва шу асосида психопрофлактик, психодиагностик, психокоррекцион ва психотерапевтик тадбирларни ташкил этишининг ижтимоий психологик механизмларини такомиллаштириши ҳамда маҳаллада психологик хизмат самарадорлигини ошириши йўллари кўрсатиб ўтилган.

Аннотация: В данной статье предусмотрена психологическая помощь различным группам населения, психологическая служба по месту жительства, работа с населением, изучение социально-психологических проблем у всех групп населения и на этой основе совершенствование социально-психологических механизмов психопрофилактической, психодиагностической, психокоррекционные и психотерапевтические мероприятия показаны пути повышения.

Annotation: This article provides for psychological assistance to various groups of the population, a psychological service at the place of residence, work with the population, the study of socio-psychological problems in all groups of the population, and on this basis, the improvement of the socio-psychological mechanisms of psycho-prophylactic, psycho-diagnostic, psycho-correctional and psychotherapeutic measures are shown ways to improve.

Таянч сўзлар: психологик хизмат, муаммоли шахслар, шахслараро муносабат, амалиётчи психолог, психологик хизмат мактаби .

Ключевые слова: психологическая служба, проблемные личности, межличностные отношения, практический психолог, школа психологической службы.

Keywords: psychological service, problem individuals, interpersonal relationships, practical psychologist, school of psychological service.

Ўзбекистонда ҳозирги кунга келиб маҳаллаларга бўлган муносабат тубдан ўзгарди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага

олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида» 2020 йил 18 февралдаги ПФ-5938-сон Фармони ҳамда «Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб қувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида» 2020 йил 18 февралдаги ПҚ-4602-сон қарори ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг қарори. «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги қонунига биноан маҳаллалар давлатнинг жойлардаги муҳим таянчи, юридик шахс сифатида фаолият кўрсатди. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида жами 9627та фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи фаолият кўрсатмоқда, шундан 6855 таси юридик шахс мақомига эгадир. Бу жараёнда эса психологик хизмат амалиёти муҳим аҳамият касб этади.

Психологик хизматнинг шаклланишининг назарий-илмий методологик асослари умумий психология шаклланиши билан боғлиқ узок тарихий илдишларга бориб тақалади. Албатта, психологик хизмат дастлабки психологик тушунчаларнинг пайдо бўлиш ва ривожланиш давлари билан бевосита боғлиқдир. Психологик хизмат методологиясини яратишда инсоннинг ҳиссий ҳолатини тушуниш ва унинг ўз меҳнати маҳсулларида ижтимоий қониқиш жараёнини таҳлил қилиш ва ривожлантиришга бағишланган айрим тадқиқотларнинг ўрни ва истикболлига ҳам алоҳида эътиборни қаратиш лозим, деб ўйлаймиз. Масалан, Ф.Херцберг ва унинг издошлари томонидан меҳнат фаолиятини ташкил этишдаги эмоциоген фарқланиш механизмлари тадқиқ қилинди. Мазкур изланиш маҳсулига кўра меҳнат фаолиятини ташкил этишда ижодийлик, мустақиллик, ўз-ўзини билиш, ривожлантиришга қаратилган тадбирларга эътибор берилса, шахс фаолияти унумдорлигига ижобий таъсир этувчи ҳиссий кечинмаларни ва аксинча, фақат техник жараёндангина иборат бўлган меҳнат шароити яратилса, шахс фаолиятига салбий таъсир этувчи ҳиссий кечинмаларнинг намоён этилиши кузатилади. Дарҳақиқат, фаолиятнинг бажарилишига нисбатан ижобий-ҳиссий кечинмалар шакллантирилмас экан, фаолият маҳсули ҳам, инсоннинг ўз фаолиятдан ижтимоий маънодаги қониқиши ҳам ниҳоятда паст савияда бўлади. Психологик хизмат эса, бизнингча, худди ана шу ерда ўз таъсирини, яъни фаолиятдан ижтимоий қониқиш жараёнини маълум даражада юқори савияга кўтара олиш санъатини кўрсатиши лозим.

Бугунги кунда психологик хизмат кўрсатиш амалиёти барча давлатларда турлича кўринишларда амалга оширилмоқда. Айнан маҳалла ҳаёти билан боғлиқ психологик тадбирларнинг олиб борилиши ушбу тизимда ўзига хос ижтимоий омилларнинг яққол намоён этилишини таъминлашга хизмат қилади. Зеро, маҳалла тизими ва бу тизимга ҳукумат томонидан юксак эътиборнинг қаратилиши фақатгина бизнинг мамлакатимизда ва бизнинг минг йиллик кадриятларимизга хос ва мосдир. Айни пайтда, маҳаллалар қадим-қадимдан эзгулик бешиги, тарбия ўчоғи бўлган, миллий урф-одат анъаналар шаклланиган маскан ҳисобланган. У одамлар ўртасида ўзаро меҳр-оқибат, бағрикенглик ва ҳамжиҳатлик қарор топишида муҳим аҳамият касб этиб келган. Қолаверса, бугунги кунда ҳам биздаги маҳаллалар мамлакатимизда давлат бошқарувининг бирламчи бўғини, асосий устун сифатида эътироф этилмоқда.

Маҳаллада психологик хизмат амалиётини ташкил этиш учун қуйидаги йўналишларга алоҳида эътибор қаратиш зарур:

1. Маҳаллада истиқомат қилувчи ҳар бир шахснинг ўзига хос психологик хусусиятларини ўрганиш асосида шахс харитасини тузиш.

2. Маҳаллада шахслараро муносабатлар тизимига баҳо бериш (маҳалла фаоллари ва маҳаллада яшовчилар ўртасида).

3. Маҳаллада муаммоли оилалар ва муаммоли шахсларни ўрганиш асосида ушбу муаммонинг психологик ечимларини излаш ва бартараф этиш.

4. Маҳалла, мактаб, оила ва профилактика инспектори ҳамкорлигини самарали тарзда ташкил этишнинг психологик таъсир мезонларини ишлаб чиқиш ва уни амалиётда қўллаш.

5. Маҳаллада уч авлод учрашувини ташкил этиш асосида ёшларга психологик таъсир этиш доирасини кенгайтириш.

6. Маҳалладаги кадриятларни ўрганиш ва шу кадриятларнинг таъсирчанлигига таяниб шахслардаги у ёки бу муаммоларни бартараф этиш.

7. Маҳалладаги жиноятларнинг содир этилиши ва суицид ҳолатларига олиб келувчи омилларни муайян ижтимоий психологик тамойиллар асосида таҳлил қилиш. Ушбу ҳолатга мойиллиги бор ҳар бир шахс билан индивидуал шуғулланиш.

8. Маҳаллада ногиронлиги мавжуд шахсларга алоҳида психологик ёндашув йўллари кўрсатиш.

9. Маҳалладаги маънавий-иқтисодий ва мафкуравий жиҳатдан муаммоси бор шахслар билан тизимли ишларнинг ташкил қилинишига кўмаклашиш.

10. Маҳаллани ҳар томонлама тизимли равишда ўрганиб, унда истиқомат қилувчи ҳар бир оила ва ҳар бир шахснинг ўзига хос индивидуал психологик харитасини тузиш ва шу асосда маҳаллага психологик хизмат кўрсатишнинг илмий амалий жиҳатдан истиқболли режаларини ишлаб чиқиш ва уни амалиётда қўллаш.

Дарҳақиқат, бугунги кунда республикада маҳалла институти тараққиёти учун жуда кўплаб ишлар қилинмоқда. Айни пайтда маҳаллада яшовчи фуқароларнинг ўзаро муносабати, мулоқоти, улардаги маънавий-психологик жиҳатларнинг тадқиқ қилиниши орқали ҳар бир маҳаллада психологик хизмат кўрсатиш бўлимлари очилмоқда. Айниқса, маҳалладаги уюлмаган ёшлар билан ишлаш, нотинч оилалар ва ногиронлар билан ишлашдаги психологик муаммолар аста-секин ечилиб бормоқда.

Мазкур жавоблар изоҳи шуни тасдиқлайдики, демак, маҳалла тизими шахс руҳияти билан боғлиқ кенг қўламли муаммолар мажмуасини ўз ичига олганлиги боис бугунги кунда маҳаллада яшовчи аҳолининг турли гуруҳларига психологик хизмат кўрсатилиши шарт ва зарур экан юқоридаги назарий таҳлилларга асосланиб мазкур муаммо ечимлари бўйича қуйидагиларни алоҳида таъкидлаш жоиз.

XX асрга келиб психологлар ўзларининг навбатдаги жаҳоншумул илмий мақсадлари – инсонга, айни пайтда, жамиятга психологик хизмат кўрсатиш тизимининг муқаррарлигини назарий-илмий жиҳатдан асослаб беришга муваффақ бўлдилар.

Маҳалла асрлар оша шаклланган шарқона ўзини ўзи бошқариш тизимидир. Шу боисдан кейинги пайтларда унинг фаолияти самарадорлигини ҳар томонлама ошириш ва ривожлантиришга, моддий-техник базасини мустаҳкамлаб, жамиятдаги нуфузини янада кўтаришга, ташкилий-ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлашга жиддий аҳамият берилди. Дарҳақиқат, маҳалла институтини такомиллаштириш борасидаги чора-тадбирлар туб мазмун-моҳиятига кўра Ватанимиз тараққиётига, аҳоли турмуш фаровонлигини янада яхшилашга, фуқаролар йиғинлари ишини юқори даражада ташкил этишга хизмат қилади.

Маҳаллада, оилага психологик хизмат кўрсатиш жараёнида турли ёшлардаги ва турли тоифалардаги оилаларга оилавий ҳаёт билан, оиладаги шахслараро муносабатлар билан, турли хил зиддиятлар билан боғлиқ барча вазиятларни таҳлил қилишда ва ижобий томонга йўналтиришда кўмаклашилади.

Маҳаллада оилавий ҳаёт, меҳнат, катталар ва кичиклар ўртасидаги ўзаро муносабатлар, ахлоқий-маънавий қиёфалари, ота-оналарнинг сиёсий

ва маънавий савиялари, уларнинг иқтисодий таъминланганлиги, турли кўринишдаги фаолиятлари, вақтни тўғри режалаштириш, яшаш шароитлари ва бошқалар оилавий тарбия самарадорлигини таъминловчи омил сифатида намоён бўлмоқда.

Маҳаллада психологик хизматни ташкил этиш учун қуйидаги тавсияларга амал қилиш талаб қилинади:

Оммавий ахборот воситалари: телевидение, радио, матбуот, интернет орқали маҳаллада психологик хизмат кўрсатишга оид чиқишларини ташкил қилиш.

Республикамиздаги барча маҳаллаларга, оилаларга, ота-оналарга ҳамда болаларга психологик хизмат кўрсатиш ишларини юқори даражада йўлга қўйиш. Ҳар бир маҳалладаги носоғлом муҳитнинг психологик илдишларини аниқлаш ва уни коррекциялашнинг муайян имкониятларини очиб бериш.

Ота-оналар ўртасида боланинг мулоқот сифатларидаги психологик хусусиятларга оид билимларни кенг тарғиб қилиш.

Хулқи оғишган болалар тўдасига қўшилишига мойиллиги бор бўлган ўсмирларнинг сонининг камайиши учун ота-оналар ва ўқитувчилар билан ҳамкорликда психопрофилактик ишлар ва психотренинглар ташкиллаштириш.

Психологик хизматга муҳтож ўғил ва қизларнинг ўз оиласидаги ҳаётга интилишини кучайтиришга қаратиш ҳамда ўсмирларнинг ота-оналарини ўз фарзандларининг эртанги қунига бефарқ бўлмасликка, ўз ота-оналик масъулиятини ҳис қилишга чақириш.

Ота-оналар ва педагоглар учун ўқувчиларда ижобий шахсий сифатларни ва шахслараро муносабатларни шакллантиришни тўғри йўлга қўйиш учун махсус методик тавсияномалар ишлаб чиқиш.

Ота-оналарнинг ва ўқитувчиларнинг болаларни яхши тушуниши учун улар билан яқиндан дўстона муносабатда бўлиб, ўзаро муаммоларини бартараф қилиш мақсадида суҳбатлашиш ва бир-бирини ўзаро тушунишга ҳаракат қилиш йўллари билиш учун психологик маслаҳатлар олишга ундаш.

Маҳаллада вояга етмаганлар билан ишлашда маҳалла профилактика инспекторига алоҳида психологик кўрсатмалар бериш.

Суицидга мойилликни намоён этиши мумкин бўлган болалар, ўсмирлар ва катталар билан алоҳида индивидуал ишлар олиб бориш.

Жиноятчиликнинг олдини олиш профилактикасини ташкил этишда муайян мақсадларга қаратилган психопрофилактик ва психокоррекцион ишлар кўламини белгилаш ва уни амалга ошириш.

Демак, юқоридаги ижтимоий-психологик талаблар асосида маҳаллаларда психологик хизматнинг ташкил этилиши аҳолининг турли гуруҳларида психологик билимларни янада кўпроқ тарғиб қилинишида муҳим аҳамият касб этади.

Жумладан, Бухоро вилояти Пешку туманида олиб борилган контент-таҳлил натижалари шуни кўрсатмоқдаки, аксарият фуқароларимизнинг ҳолисона жавобларида маҳаллада психологик хизматнинг ниҳоятда зарурлиги ҳақида эътироф этилган. Ушбу жавобларнинг айримларини мисол тариқасида келтираемиз.

“Содир бўлаётган оилавий зиддият ва фожиаларнинг олдини олишда маҳаллаларда психолог хизматининг ташкил этилиши самарали таъсир этади, деб ўйлайсизми?” – саволига олинган жавоблар ҳақида маълумот

МФЙ	“Ҳа”	“Йўқ”	Жами
Валфажир МФЙ	43	5	48
Навбахор МФЙ	48	3	51
Чикирчи МФЙ	70	5	75
Деча	46	6	52
Жами	246	19	246

Мазкур жавоблар изоҳи шуни тасдиқлайдики, демак, маҳалла тизими шахс руҳияти билан боғлиқ кенг кўламли муаммолар мажмуасини ўз ичига олганлиги боис бугунги кунда маҳаллада яшовчи аҳолининг турли гуруҳларига психологик хизмат кўрсатилиши шарт ва зарур экан юқоридаги назарий таҳлилларга асосланиб мазкур муаммо ечимлари бўйича қуйидагиларни алоҳида таъкидлаш жоиз. Юқорида қайд этилган барча фикрларнинг ҳаққонийлигини тасдиқлаш учун бугунги ижтимоий психологиянинг эмпирик тараққиётига хизмат қилувчи муайян валидлиги юқори бўлган замонавий

методларни танлаш, саралаш ва уларни мазкур тадқиқотимиз мақсадига мос равишда қўллаш орқали маҳаллаларда аҳолининг турли гуруҳларидан эмпирик маълумотлар олиш ва шу маълумотлар асосида тегишли илмий – амалий тасаввурларимизни шакллантириш муҳим аҳамият касб этади, деб ўйлаймиз. Шу нуқтаи назардан, дастлабки илмий адабиётлар таҳлили ва илмий – тадқиқий кузатишларимизга асосланган мулоҳазаларимиз бугунги кунда аҳолининг турли гуруҳларига аниқ мақсадга йўналтирилган методикаларни қўллаш орқали психологик хизмат кўрсатишнинг ниҳоятда муҳим эканлигини кўрсатмоқда. Бунда Республикаимизнинг ҳар бир маҳалласида истиқомат қилувчи аҳолининг турли гуруҳлари ўрганилиб муайян методикаларни қўллаш кўзда тутилади. Ушбу ҳолатдан келиб чиқиб тадқиқот методикалари танланди. Танланган методикаларимиз эса аҳолининг турли гуруҳларида намоён бўлувчи Шахс хусусиятлари (“Кэттелл” мезонлари бўйича), шахсларнинг ўзини – ўзи ҳиссий баҳолашларини аниқлашга оид эмпирик кўрсаткичлар, (Рикс-Уэссман услуги бўйича), шахсларда зиддиятли ҳолатлардан чиқиш мотивациясининг намоён этилишига оид кўрсаткичлар қўламини белгиловчи омиллар (Томас услуги бўйича)ни аниқлашга ва шу аниқликлар асосида маҳаллада аҳолининг турли гуруҳларига психологик хизмат кўрсатишнинг амалий – диагностик йўналишларини асослаб беришга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 18-февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5938-сон Фармонига мувофиқ ташкил этилган Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлигининг ҳудудий бўлинмалари таркибда амалиётчи психологларнинг ўрни, иш услуги, ва фаолият йўналишларини амалиётчи психологларга белгилаб бериш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги тизимида фаолият кўрсатувчи амалиётчи психологларни тайёрлаш, малакасини ошириш ва уларнинг аттестацияси ҳақида “Низом” лойиҳасини тайёрлаб Ўзбекистон Республикаси вазирлар маҳкамасига тақдим этиш вазифасини амалга ошириш талаб қилинади.

Маҳаллада психологик хизмат кўрсатиш механизмини яратиш ва шу асосда маҳалла институтининг бошқа ижтимоий ташкилотлар билан ҳамкорликдаги алоқаларини мувофиқлаштириш керак бўлади.

Маҳаллада истиқомат қилувчи аҳолининг барча гуруҳларидаги ижтимоий-психологик муаммоларни ўрганиш ва шу асосида психопрофлактик, психодиагностик, психокоррекцион ва психотерапевтик тадбирларни ташкил этиш бўйича “Йўл харита” сини тузиш ҳамда уни маҳалла фаоллари билан биргаликда тизимли равишда амалга ошириш талаб қилинади.

Маҳалла тизимида аҳолининг психологик саводхонлигини ошириш учун ҳудудлардаги компитентли психологлар салоҳиятидан фойдаланган ҳолда тизимли равишда психологик суҳбатлар, маслаҳатлар ва тренинг машғулотларини олиб бориш лозим.

Демак, юқоридаги тавсиялар асосида маҳаллаларда психологик хизматнинг ташкил этилиши аҳолининг турли қатламларида психологик билимларни янада кўпроқ тарғиб қилинишида муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2008. – 40 б.

2. «Таълим тўғрисида» Ўзбекистон Республикасининг Қонуни // Олий таълим Меъёрий ҳужжатлари / Академик С.С. Ғуломов таҳрири остида. – Т.: “Шарқ”, 2001. – Б. 3–18.

3. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури // Олий таълим меъёрий ҳужжатлари / Академик С.С. Ғуломов таҳрири остида. – Т.: “Шарқ”, 2001. – Б.18-52.

4. Баротов.Ш.Р. Психологик хизмат: Магистрлар учун дарслик.- Т.: “Наврўз” нашриёти, 2018. – 344 б.

5. Баротов Ш.Р и др. Психологическая служба образования: от теории к практике.(Учебно - методическое пособие). – Бухара: Дурдона, 2017. – 172 с